

Z. R. NOVRUZOVA

Heydər Əliyev adına AAHM

MÜASİR TƏLİM METODLARININ ƏHƏMİYYƏTİ VƏ MÜASİR PEDAQOJİ TEXNOLOGİYALAR

Məqalədə müasir təlim metodlarından, interaktiv təlim prosesindən, öyrənmə-öyrətmə ünsiyyətindən, bacarıq və keyfiyyətlərə tələbələrin yiyələnməsini həyata keçirən üsullardan bəhs edilir.

Təlim metodları təlimdə müəyyən məqsədə nail olmaq üçün müəllim və tələbələrin fəaliyyətinin nizama salınması qaydalarıdır.

Müəllimin fəaliyyəti ilə bağlı olan metodlar tədris metodları, tələbələrin fəaliyyəti ilə bağlı olan metodlar isə öyrənmə metodları adlanır. Müəllim və tələbələrin birgə fəaliyyəti ilə bağlı olan metodları təlim metodları kimi işlətmək lazımdır. Təlim metodları strukturunda fəndləri də fərqləndirmək lazımdır. Fənd metodun elementidir, onun tərkib hissəsidir.

Təlim metodu mürəkkəb çoxparametrlili bir anlayış olmaqla təlimin məqsədini, məzmununu, qanunauyğunluqlarını, prinsiplərini səmərəli həyata keçirmək üçün istifadə olunur. Təlimdə tətbiq edilən metodlar inkişafa nə qədər çox şərait yaradarsa, təlimin səmərəsi də bir o qədər yüksək olar. Bu mənada interaktiv təlim metodları üstünlük təşkil edir. İnkişafetdirici, nəticəyönümlü təlim əsas üç funksiyamı yerinə yetirdiyindən, bunlar təlim-tərbiyə prosesində nəzərə alınmalıdır:

-pedaqoji - buraya tələbənin təlimlə bağlı inkişafına təsir göstərən amilləri: mikromühtiti, kommunikasiyaları, şəxsi təcrübə və metodları;

-psixoloji - buraya təlim nəticələrinin mənimsənilməsini təmin edən şagirdlərin psixoloji imkanları: səyi, marağı, xarakterik xüsusiyyətləri;

-sosial - buraya əxlaq, əmək, elm, incəsənət, din və s. ilə əlaqədar bilik və bacarıqların verilməsi daxildir.

Təhsil sistemində yeni texnologiyaların tətbiqi təlim prosesinin səmərəliliyini və keyfiyyətini yüksəldən əsas amil olduğundan, aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

-tədris prosesi nəticəyönümlü proses olduğundan, məqsədi əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş və tələbəyə istiqamətlənmiş təlim həyata keçirilməlidir;

-tədris və təlim bir-biri ilə sıx bağlı olduğundan daim qarşılıqlı əlaqədə götürülməlidir;

-tədris prosesi hər birinin öz rolu və statusu olan bir neçə fərdlərin əməkdaşlığından irəli gələn sosial bir proses olub inkişaf rejimində fəaliyyət göstərməlidir;

-tədris prosesi qarşılıqlı əlaqələrin xarakterindən, mühitin xüsusiyyətlərindən, təhsil müəssisələrinin əhatəsindən asılı olub onların daxili quruluşundan irəli gələn verbal və sensor davranışların məcmusunu özündə birləşdirməlidir [1].

Müasir təlim metodları təhsilin məzmununu daha yaxşı mənimsəmək və tələbələrin müstəqil cavab vermək məqsədi ilə tələb olunan təfəkkür prosesini inkişaf etdirmək üçün çox faydalıdır.

Müasir təlim texnologiyalarının üstün cəhətləri onlardır ki, dərslər tam fəallıq şəraitində keçir, təkcə müəllim deyil, tələbələr də yaradıcılıq axtarışında olurlar, müstəqil düşüncə tərzini formalaşdır, təşəbbüskarlıq və yeniliyə meyillilik güclənir.

Təlim prosesini aktivləşdirmək üçün düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək, yaradıcılığa həvəsləndirmək və öyrənməyə maraq yaratmaq məqsədini güdən müəllim, tələbəni təlimə cəlb edəcək müəyyən metod, texnika və icra üsullarından (proseduralar) istifadə etməlidir. Tələbə təliminin fəal iştirakçısı olmaq üçün hazırlanmalıdır. Müəllim tələbəyə dünyanı başa düşməkdə və qazandığı bilikləri real həyat şəraitinə tətbiq etməkdə yardım göstərməlidir. Müasir texnologiyalar

tədris strategiyasının yerinə yetirilməsinə istiqamətləndirildiyindən, onlar nəzərdə tutulmuş təlim məqsədlərinə nail olmaqda əsas alət rolu oynayır [2].

Müasir texnologiyalar bir sıra xüsusiyyətləri ilə ənənəvi təlim metodlarından fərqlənir: tələbələrin tədqiqat fəaliyyətinə cəlb edilmələri, müəllim tərəfindən problemlə şəraitin yaradılması, biliklərin tələbələr tərəfindən müstəqil əldə edilməsi və s. Qeyd edilən xüsusiyyətlər bəzi ənənəvi təlim metodlarında da olmuşdur, lakin yeni təlim metodları bütövlükdə göstərilən xüsusiyyətlərə əsaslanır.

Müasir təlim texnologiyalarının tətbiq edildiyi dərslərdə qrup forması üstünlük təşkil edir. Burada mahiyyət də dəyişir, qrupu təşkil edən tələbələr qarşılıqlı ünsiyyət, mülahizə zəminində verilmiş tapşırığı icra edirlər.

İnteraktiv təlimin əsas üstünlüyü - real idrak motivasiyasının (biliklərə yiyələnmək həvəsinin) yaranmasıdır. Bu da idrak fəaliyyətinin gedişində tələbələrin təfəkküründə gerçək ziddiyyətlərin həlli imkanlarına əsaslanır. Real ziddiyyətlərdən yaranan emosiyalar əqli ehtiyatların səfərbərliyini təmin edir, idrak fəaliyyətini şövləndirir, diqqəti uzun müddət cəmləməyə imkan yaradır. Bilgilər hazır şəkildə deyil, onların müstəqil surətdə kəşfi prosesində mənimsənilir, yəni mənimsəmə prosesi passiv deyil, fəal xarakter daşıyır. Əgər tələbə öz istəyinə və öz fəaliyyətinə əsasən yeni bilikləri öyrənsə, onda o, dərsə yaradıcı və maraqla yanaşır, əldə etdiyi bilikləri uzun müddətə və möhkəm mənimsəyir [3].

İnteraktiv təlim metodunun tədris prosesinə daxil edilməsi tələbələrin passivliyinin aradan qaldırılmasına, lazım olan təfəkkür xüsusiyyətlərinin və yaradıcılığın formalaşdırılması və təlim keyfiyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, interaktiv təlim metodu müəllim üçün dərslərin keyfiyyətini artırmaq üçün vacib bir vasitədir. Bu metod tələbələr üçün dərsi çox maraqlı və cəlbədicidir. Fəal interaktiv təlim həm təlimin məzmununun öyrənilməsini, həm də bu məzmunun tətbiqini daha səmərəli edir, tələbələrin dərk etmə fəaliyyətini daha da fəallaşdırır. Tələbələrin öyrənməyə həvəsi və nailiyyətləri artdıqca, müəllimin də fəaliyyəti yüngülləşir. Lakin bu o demək deyil ki, müəllimin zəhməti azalır. İnteraktiv təlim əslində dərslərin hazırlanması və idarə edilməsi üçün müəllimdən böyük zəhmət, işgüzarlıq və yaradıcılıq tələb edir [4].

Deyənlərdən məlum olur ki, interaktiv metodlar təlimin keyfiyyətini xeyli dərəcədə yüksəldir, tələbələrdə yeni idraki və əxlaqi keyfiyyətlər formalaşdırır: müsahibini, hər hansı danışanı (danışığını), maqnitafon, radio, televiziya verilişlərini dinləməyi, söylənilən fikirlərə hörmət etməyi, yeri gəldikdə münasibət bildirməyi, müstəqil, tənqidi və yaradıcı düşünməyi, sərbəst fikir söyləməyi, irəli sürdüyü fikri müdafiə etməyi, sübuta yetirməyi, məntiqi təfəkkürünü inkişaf etdirməyi, təcrübəsini və ümumi hazırlığını təhlil etməyi, özünü obyektiv qiymətləndirməyi, kollektivdə öz yerini görməyi, əqli və fiziki əmək prosesində kollektivin üzvləri ilə əməkdaşlıq etməyi, birgə işləməyi, ümumi əməyin payına düşən hissəni ləyaqətlə yerinə yetirməyi, kollektivin fikrinin formalaşmasında fəallıq, işgüzarlıq göstərməyi, qrupun üzvləri, kollektiv ilə birgə qərar verməyi, qarşıdurma yarandıqda müdafiə olunmağı, münaqişəni səbrlə, sülh yolu ilə həll etməyi, tolerant olmağı, riskə getməyi, emosional situasiyada özünü ələ almağı, özünü idarə etməyi, şəxsi sağlamlığına görə məsuliyyət daşımağı, insana, onun hüquqlarına hörmətlə, ədalətlə yanaşmağı bacarmaq və s.

İnteraktiv təlim bilik, bacarıq, təcrübə və vərdislərə yiyələnməyə, cəmiyyətin vətəndaşları üçün zəruri sosial və intellektual təfəkkürün, müstəqil çalışma, müstəqil düşünmə bacarıqlarının inkişafına kömək edən demokratik üsullarla aparılan təlim prosesidir.

İnteraktiv təlim prosesində dərslərdə yaranan, meydana çıxan tələbələrarası öyrənmə-öyrətmə ünsiyyəti və əməkdaşlığı, müəllim-tələbə birliyi və əməkdaşlığı nəzərdə tutulursa, interaktiv metodlar isə təlim prosesində öyrənmə və anlaşıma, bacarıq və keyfiyyətlərə tələbələrin yiyələnməsini həyata keçirən üsullar, tərzlər, işlər, yanaşmalar və vasitələr nəzərdə tutulur.

Ən son tədqiqatların nəticəsi göstərir ki, interaktiv təlim metodları effektiv nəticəni konstruktivizm nəzəriyyəsinə istinad edərək təlimə İKT-nin yaxından tətbiqi ilə verir və öz

işləkliliyini daha da səmərəli edir. Psixoloqlar qeyd edirlər ki, informasiya insanın eşitdiklərinin 10%-i, gördüklərinin 50%-i, özü etdiklərinin isə 90%-i həcmində yaddaşında qalır.

İKT-nin bu sahədə böyük dəstəyi öyrənənin şəxsi araşdırması zamanı güclü informasiya bankı ilə təmin olunmasındadır (internet, elektron kitablar, test və tapşırıqlar və s.) [4].

Əgər tələbə öz istəyinə və öz fəaliyyətinə əsasən yeni bilikləri öyrənsə, onda interaktiv təlim prosesində dərstdə yaranan, meydana çıxan tələbələrarası öyrənmə-öyrətmə ünsiyyəti və əməkdaşlığı, müəllim-tələbə birliyi və əməkdaşlığı nəzərdə tutulursa, interaktiv metodlar isə təlim prosesində öyrənmə və anlaşılmaya, bacarıq və keyfiyyətlərə tələbələrin yiyələnməsini həyata keçirən üsullar, tərzlər, işlər, yanaşmalar, vasitələr nəzərdə tutulur. İnteraktiv təlim metodunun tədris prosesinə daxil edilməsi tələbələrin passivliyinin aradan qaldırılmasına, lazım olan təfəkkür xüsusiyyətlərinin və yaradıcılığın formalaşdırılması və təlim keyfiyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır.

Təlimin səmərəliliyi (daha qısa müddətdə daha çox informasiyanı mənimsəmək imkanı) xeyli artır. Bunun aşağıdakı səbəblərini göstərmək olar:

-tələbələrin idrak fəaliyyəti və təlim motivasiyası hesabına;

-təfəkkürə əsaslanaraq biliklərin müstəqil, məhsuldar və yaradıcı şəkildə əldə edilməsi və mənimsənilməsi sayəsində [5].

Bunu da qeyd edək ki, interaktiv təlim metodlarından hər bir mövzunun tədrisində istifadə etmək məsləhət görülmür. Dərstdə qarşıya qoyulmuş məqsəd, tələbələrə veriləcək bilik, bacarıq və vərdişlərin məzmunu, xarakteri, inteqrasiya imkanları, tələbələrin hazırlığı, yerli şərait, maddi-texniki baza və s. nəzərə alınmaqla interaktiv fəndlərə müraciət edilməlidir.

İnteraktiv metodlarla keçilən dərslərdə tələbələrdə hər şeyi bilmək həvəsi, təşəbbüskarlığı yüksəlir, onların öyrənmə fəallığı, təlimin keyfiyyəti və səmərəliliyi artır, nəticədə mexaniki yaddaş deyil, yaradıcı təfəkkür inkişaf edir. İnteraktiv təlim prosesində ilk baxışdan elə görünə bilər ki, müəllim auditoriyada fəal rol oynamır. Əslində isə müəllim tələbəni ruhlandırır, ona özünü tapmaqda kömək edən "yaradıcıya" çevrilir [3].

Ümumiyyətlə, interaktiv metodlar müəllimin təkə başqalarını öyrətməsinə deyil, onun özünün də öyrənməsinə, daha yaradıcı və enerjili pedaqoq olmasına imkan verir.

ƏDƏBİYYAT

- 1.F. Bunyadova, B. Abdulla Təlim və tərbiyədə interaktiv texnologiya. Bakı: 2000.
- 2.Ə. Ağayev, Y. Talibov, A. Eminov, İ. İsayev Pedaqogika. Bakı: 2006.
- 3.A. Nəzərov Təhsilin müasir problemləri fənni üzrə proqram. Bakı: 2010.
- 4.Y. Kərimov Pedaqoji tədqiqat metodları. Bakı: 2009.
- 5.X. Qədimova İnteraktiv təlim metodları və onların yolları. Bakı: 2003.